

**KO'ZI OJIZ O'QUVCHILARDA TABIIY FANLARDAN
INNOVATSION VOSITALAR ORQALI TA'LIM SIFATINI
OSHIRISH**

Imamova Ihvola Abdusamad qizi

Namangan Davlat Universiteti 4-kurs talabasi, Uychi tumani 33-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi Iqtisod va geografiya fani o'qituvchisi

temirovaihvola@gmail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6027893>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 15-dekabr 2021

Ma'qullandi: 15-yanvar 2022

Chop etildi: 5-fevral 2022

KALIT SO'ZLAR

innovatsion o'quv vositalari, 3D, inklyuziv ta'lim, ko'zi ojiz o'quvchilar, interaktiv, baryl alifbosi.

ANNOTATSIYA

Maqolada ko'zi ojiz o'quvchilarga tabiiy fanlardan yaratilgan 3D ko'rinishida, ovozli plata va maxsus test tizimi joylashtirilgan innovatsion o'quv vositalari yoritilgan. Ushbu innovatsion o'quv vositalardan foydalanish va inklyuziv ta'lim tizimi haqida keng ma'lumotlar berilgan. Tadqiqot ko'zi ojiz o'quvchilarning fanlarni o'zlashtirish jarayonida kelib chiqadigan muammolarni o'rganish orqali yuritiladi. Ushbu innovatsion o'quv vositalari "Innovatsion Rivojlanish Vazirligi" tomonidan moliyalashtirilgan.

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasida 62000 dan ziyod ko'zi ojiz insonlar istiqomat qiladi. Ulardan aksariyati yoshlar bo'lib imkoniyati cheklanganligi bugungi kunda ta'lim olishda ularga bir qancha qiyinchiliklar keltirib chiqaradi. Bunday o'quvchilar o'zlashtirish jarayonida ham tengdoshlaridan ancha ortda qolib ketadilar. Biz ta'lim jarayonidagi bu kamchiliklarni o'rgangan holda ularga ancha yengillashtirish maqsadida "Tabiiy fanlardan yangi 3D innovatsion o'quv vositalari" yaratishga kirishdik. Bu o'quv vositalari o'quvchilarga bevosita tashqi ko'rinishini his qilish va uni istalgan qismi haqida maxsus tugmalar orqali ovozli ma'lumotlar olish imkoniyatiga ega bo'ladilar. O'quvchilar ham eshitib ham tashqi ko'rinishini 3D shakli orqali to'g'ridan-to'g'ri o'rgana oladilar.

Dastlabki sinov maskani Namangan viloyati Kosonsoy tumani 45-sonli imkoniyati cheklangan bolalarga ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasi bo'ldi.

Maktab o'quvchilari 3 guruhga ajratilgan bo'lib ular:

- 1.Ko'zi ojiz
- 2.Yarim ojiz
- 3.Aqli zaiflardir

Dars ish rejalari o'quvchilar o'zlashtirish jarayonini hisobga olib tuzilgan. Maktabda hamma shart-sharoitlar yaratilgan lekin o'quvchilar imkoniyati cheklanganligi o'zlashtirish va ta'lim sifatini oshirishga keskin ta'sir ko'rsatadi. Shundan kelib chiqib bolalarga biologiya, geografiya, fizika fanlaridan maxsus 3D ko'rinishdagi ovozli o'quv vositalari tayyorladik. Biologiya fanidan hujayra, o'simlik, va hayvonlarning 3D ko'rinishi yasab ichiga maxsus ovozli plata o'rnatilgan, alohida qismlari tugmalar orqali berilgan, tugmalar brayl alifbosida raqamlab chiqilgan, o'quvchilar to'liq ma'lumot olishlariga mo'njallangan. O'quvchilarga qaysi qismi haqida ma'lumot kerak bo'lsa ham ushlab ko'rib ham eshitib o'rganadilar.O'quvchilar darsliklar orqali faqat o'qib ma'lumot olishgan xolos. Yangi

3D shakldagi ko'rinish ularda to'liqroq tasavvurni shakllantiradi, dars jarayoni yanada qiziqarli va mazmunli o'tishini ta'minlaydi. Geografiya fanidan maxsus innovatsion, interaktiv kartalar yaratilgan bo'lib, har bir relyef shakli alohida ajratib ko'rsatilgan. Har bir hudud qayerligi, ular haqida to'liq ma'lumot oladilar. Dastlab 7-sinflarda sinov darslari o'tkazdik. Bu o'quvchilarni o'zlashtirish darasiga tez orada keskin ta'sir ko'rsata boshladi o'quvchilar bu vositalarni katta qiziqish bilan kutib oldilar. Darslarimiz har doimgi darsga qaraganda qiziqarliroq va foydaliroq bo'la boshladi. O'quvchilar bu vositalarni o'rganib olgandan so'ng o'zlashtirish ko'rsatkichi avvalgi choraklarga qaraganda keskin ko'tarildi.

Maktab o'qituvchilari tomonidan bu vositalar o'rganib chiqildi, ularni taklif va tavsiyalarini hisobga olib yanada mukammallashtirdik. Ya'ni o'qituvchilar bu vositalarni biroz yengilroq variantda yasash kerakligini taklif berdilar. Bu vositalarning og'irligi o'quvchilar uchun biroz noqulaylik tug'dirishini aytib o'tishdi. Biz ularni istak va xohishlarini inobatga olib yanada mukammal variantda yasab taqdim etdik. Endilikda yangi vositalarimiz yangi ko'rinishda 3D shakli, ovozli ma'lumotlar hamda o'quvchilar o'zlarini sinab ko'rishlari uchun maxsus test tizimi joylashtirilgan. Bu ham o'qituvchilarga yanada yengillik tug'diradi. Maxsus test tizimi o'quvchilarni o'zlashtirish ko'rsatkichlarini tahlil qilib boradi. O'qituvchilarning dars o'tish jarayonlariga ham katta ko'makchi bo'ladi. Respublika bo'yicha 86ta jismoniy yoki aqliy rivojlanishida nuqsoni bor bolalar uchun ixtisoslashgan maktab-internatlar mavjud va ularda 21 ming 153 nafar o'quvchi ta'lim oladi. Bundan tashqari, 21 sanatoriy turidagi maktab-internatda 6 131 nafar o'quvchi o'qiydi. Uzoq muddat

davolanishga ehtiyoji bo'lgan, nogironligi bor uyda yakka tartibda ta'lim olayotgan o'quvchilar soni 13 272 nafarni tashkil etadi. Yana 13 mingdan ortiq imkoniyati cheklangan bolalar umumta'lim maktablaridan inklyuziv tarzda ta'lim olishyapti.

Imkoniyati cheklangan bolalar uchun ixtisoslashgan maktablarda mutaxassisligi bo'yicha defektolog bo'lgan o'qituvchilar, tarbiyachilar yoki defektologiya bo'yicha qayta tayyorlashdan o'tgan pedagoglar faoliyat yurita oladi. Inklyuziv tarzda imkoniyati cheklangan bolalarga dars o'tayotgan bolalarga ta'lim berish uchun ham defektologiya mutaxassisligiga ega bo'lish lozim. Chunki nogiron bola bilan ishlash metodikasiga ega bo'lmagan pedagogning ular bilan shug'ullanishi qiyin. Shuning uchun inklyuziv tarzda dars beradigan o'qituvchilar uchun ham bunday talablarning ishlab chiqilishi vazirlik tomonidan rejalashtirilgan.

Bundan tashqari, hozir Xalq ta'limi vazirligi tegishli tashkilotlar bilan hamkorlikda «Imkoniyati cheklangan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi prezident qarori loyihasini tayyorlagan va hujjat hukumatga kiritilish arafasida. Qaror loyihasi imkoniyati cheklangan bolalarga ta'lim berishdagi kamchiliklarni bartaraf etish uchun ishlab chiqilgan. Unda imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim oladigan muassasalardagi moddiy texnika bazasini takomillashtirish, o'qitishda zamonaviy usullarni joriy etish kabi masalalar aks etgan. Bundan tashqari, ixtisoslashtirilgan maktablarda 10-11-sinf o'quvchilariga kasb-hunar ta'limini berish, bunday muassasalarda qurilish, ta'mirlash ishlarini amalga oshirish belgilangan.

Yana eng katta oʻzgarishlardan biri oʻz qaror bilan Oʻzbekistonda inklyuziv ta'limni joriy etish boʻyicha 2030 yilgacha moʻljallangan «Inklyuziv ta'lim konsepsiyasi» tasdiqlanishi koʻzda tutilgan. Buning bilan mamlakatda inklyuziv ta'limni joriy etish uchun huquqiy asos yaratiladi. Bundan tashqari, imkoniyati cheklangan bolalarning umumta'lim maktablarida boshqa tengdoshlari bilan birga oʻqishi uchun qulay sharoit yaratiladi, moddiy texnik baza mustahkamlanadi, bolalarga ta'lim beradigan kadrlar salohiyatiga e'tibor qaratiladi. Imkoniyati cheklangan bolalar uchun ixtisoslashgan maktablarda zamonaviy oʻquv laboratoriyalar tashkil qilish, kerakli texnikalar bilan ta'minlash, oʻqituvchilarning malakasini oshirib borish masalalari ham inobatga olinadi.

«Inklyuziv ta'lim konsepsiyasi»da barcha ta'lim muassasalarida nogironligi boʻlgan shaxslarning erkin harakatlanishi uchun sharoit yaratish, ularga toʻliqsiz muhit va integratsiyalashgan ta'lim sharoiti yaratish nazarda tutilgan. Shuningdek, zamonaviy maktablar qurish boʻyicha ham alohida qaror tasdiqlangan. Unga koʻra, zamonaviy maktablarga qoʻyiladigan me'yoriy talablar doirasiga imkoniyati cheklangan bolalar uchun sharoit yaratish ham lozimligi qayd etilgan.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib aytish mumkinki, imkoniyati cheklangan bolalar ta'limi bilan bogʻliq muammolarni hal qilish qiyin boʻlishi mumkin, lekin 100 mingdan oshiq imkoniyati cheklangan bolalar haqida kam oʻylash ham mumkin emas. Agar nogironligi bor bolalar musiqa maktablari toʻlovidan ozod qilinadigan boʻlsa, ehtimol, ularning 5 foizi musiqa ta'limini olishga xohish bildirishlari mumkin. 100 mingdan oshiq bolaning 5 foizi musiqa va san'at maktablarida ta'lim olishi uchun davlat

qancha mablagʻ sarflaydi va agar ular shu ta'limni olish orqali keyinchalik ular oʻzlarini ta'minlab, kam ta'minlanganlar roʻyxatida boʻlishmasa, qancha foyda qilinadi? Yoki ularga dars bera oladigan kadrlar tayyorlash masalasi qanday hal qilinadi?

Oʻzbekistonda nogironligi mavjud insonlarning ijtimoiy himoyasini kafolatlovchi qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilinganligini ta'kidlab oʻtdi. Imkoniyati cheklangan insonlarning manfaatlarini himoya qilish, ularning ijtimoiy moslashuvi va reabilitatsiyasiga koʻmak berishga qaratilgan davlat va jamoat tuzilmalari faoliyat yuritmoqda. Nogironligi mavjud insonlar uchun maxsus maktab-internatlari tashkil etilgan. Ulardan 12 tasida 3 ming nafardan ortiq koʻzi ojiz va zaif koʻruvchilar tahsil oladi. Bunday maktablarning faoliyat yuritishi nogironlarning tarbiyasi, umumta'lim va kasb-hunarga oʻrgatish, keyinchalik esa ularning ishga joylashishiga koʻmak beradi.

2017 yil 1 dekabrda Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining nogironlarga qulay hayotni ta'minlash uchun qoʻshimcha sharoitlar yaratishni, shuningdek, bir qator yangiliklarni nazarda tutuvchi "Nogironligi boʻlgan shaxslarni davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida"gi Farmoni qabul qilinishi nogironligi bor shaxslarning huquq va manfaatlari muhofazasini ta'minlashda muhim voqealardan biri boʻldi. Farmon bilan nogironligi boʻlgan shaxslarning hayot sifati va darajasini oshirish, ularning ta'lim olishi, maxsus kasb-hunarga tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish, shuningdek, nogironligi boʻlgan shaxslarni ishga joylashtirishni ta'minlashni nazarda tutuvchi chora-tadbirlarni amalga oshirish boʻyicha 51 banddan iborat. Nogironligi

bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish hamda ularning huquq va erkinliklarini himoya qilish kafolatlarini kuchaytirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi tasdiqlandi.

Muhim yangiliklardan biri sifatida 2018/2019 o'quv yilidan boshlab oliy ta'lim muassasalariga abituriyentlar qabulining umumiy sonidan nogironligi bo'lgan shaxslar uchun qo'shimcha ravishda 2 foizli kvotalar kiritilganligini aytish mumkin. Bu esa ularning oliy ma'lumotga ega bo'lishini ta'minlab, jamiyatga moslashish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan. Ushbu sohada olib borilayotgan ishlarining mantiqiy davomi sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 2 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzurida Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi 4151-son qaroriga muvofiq, "Ko'zi ojizlar bosmaxonasi" korxonasi korxonasi matbaa

uskunalarini modernizatsiya qilish, binolari va ishlab chiqarish xonalarini ta'mirlash, moddiy-texnika bazasini mustahkamlashga qaratilgan "Ko'ngil ko'zi" loyihasini amalga oshirish bo'yicha "Yo'l xaritasi" tasdiqlandi. Mazkur loyihadan ko'zlangan maqsad esa ko'rish imkoniyati cheklangan shaxslarga ijtimoiy sog'lomlashishga ko'mak berish, ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchilarni, birinchi navbatda, bolalar va yoshlarni kerakli o'quv, badiiy, ilmiy va boshqa adabiyotlar bilan ta'minlashdan iborat.

Ko'zi ojiz va imkoniyati cheklangan o'quvchilar maktabida olib boriladigan loyihalar davomli bo'lib, ularni ta'lim olishi va yanada o'qib o'rganishlari uchun yanada keng imkoniyatlar yaratishdan iborat. Keyingi rejada Respublikamizning barcha ko'zi ojizlar maktablarini ushbu innovatsion interaktiv vositalar bilan ta'minlash turibdi. Shu maqsadda Innovatsion Rivojlanish Vazirligi tomonidan 2021-yil noyabr oyida 98 million so'mga moliyalashtirildi. Maqsadimiz ta'lim sifatini har tomonlama oshirishga qaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 2017 yil 1 dekabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining. "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 5270- sonli Prezident farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 2 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzurida Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi 4151-son qarori.
3. Internet saytlari.
4. www.tdpu.uz
5. www.Ziyonet.Uz
6. w.w.w.google.uz
7. w.w.w.xalq.so'zi.uz

